

5. Slovosledná typologie: teorie

5.1. Úvod

Slovosledná typologie vyniká důsledným uplatněním implikačních generalizací, důrazem na samplování, prediktivním dosahem i mimo oblast slovosledu a různými pokusy o explanaci získaných univerzálií; stala se základem dnes převládajícího typologického paradigmatu.

Joseph GREENBERG ↗ 5.2.

Winfred LEHMANN ↗ 5.3.

Theo VENEMANN ↗ 5.4.

John HAWKINS

Russell TOMLIN

Matthew DRYER ↗ 5.5.

- Greenberg: parametry S/O/V, malý vzorek, přelomová práce
- Lehmann, Venemann: parametr O/V, ne vlastní vzorek, závislostní syntax, přechod od implikací k ekvivalencím
- Hawkins: parametry O/V a Adp, velký vzorek, procesuální explanace
- Tomlin: parametry S/O/V, velký vzorek
- Dryer: zvl. parametr V/O, velký vzorek, složková syntax

5.2. Greenberg: harmonie a dominance

- 2 logicky nezávislé druhy vztahu
- HARMONIE: vztah empirické závislosti mezi typy různých parametrů; typ P je *harmonický* s typem Q, pokud se P vyskytuje jen spolu s Q a nikdy jindy

- DOMINANCE: neomezená jazyková preference, resp. mezijazyková převaha typu nad ostatními typy téhož parametru (opak: RECESIVNOST)

Podle restriktivnosti generalizace

- a) NEOMEZENÁ univerzálie: pouze dominance; harmonie je irelevantní
- b) EKVIVALENCE: vzájemná harmonie; dominance je irelevantní
- c) IMPLIKACE: implikans je harmonický s implikátem, ale nikoli naopak (nereflexivní vztah); implikans je recesivní, implikátum je dominantní

Příklad (b)

- AdpN ⇔ NG, tj. NAdp ⇔ GN
- harmonie: AdpN je harmonický s NG a naopak; NAdp je harmonický s GN a naopak
- dominance: –

		Q	
		+	-
P	+	AdpN	NG
	-	NAdp	GN

Příklad (c)

- NDem ⇒ NRel, tj. RelN ⇒ DemN
- harmonie: NDem je harmonický s NRel; RelN je harmonický s DemN
- dominance: NRel a DemN jsou dominantní; RelN a NDem jsou recesivní

		Q	
		+	-
P	+	NDem	NRel
	-	DemN	RelN

5.3. Lehmann: Fundamental Principle of Placement

- vychází z Greenbergových dat
- redukce Greenbergovy tripartitní typologie (V/S/O) na bipartitní (V/O): např. SVO i VSO = VO
- hlavní princip: KONTIGUITA/soulehlost V a O

Základní komponenty

- a) výchozí složka
- b) primární „KONKOMITANT“ výchozí složky
- c) MODIFIKÁTOR výchozí složky

(a)	(b)	(c)
V	O	adverbiále, pomocné sloveso, negace, TA částice aj.
O	V	adjektivum, „genitiv“, člen, číslovka, relativní věta aj.

Fundamentální princip umístění (FPP)

- = modifikátor stojí na opačné straně od výchozí složky než její primární konkomitant
- i. verbální modifikátor (M^V): $OV M^V \sim M^V VO$
- ii. nominální modifikátor (M^N): $M^N OV \sim VOM^N$
- tj. opačná pozice M^V a M^N vzhledem k výchozí složce
- FPP není explanací, nýbrž generalizací

Problém: empirická neadekvátnost

- predikce FPP nejsou obecně platné (viz Tab.)
- protipříklady zdůvodňovány tzv. SYNTAKTICKOU NEKONZISTENCÍ: jazyky, které se nechovají podle FPP, procházejí typologickou změnou (např. $OV > VO$), a proto jsou nekonzistentní
- to není vysvětlení!

MOD.	PREDIKCE FPP	EMPIRIE	PLATN.
Aux	AuxVO ~ OVAux	VO \Leftrightarrow AuxV, OV \Leftrightarrow VAux	ano
NegP	NegPVO ~ OVNegP	(V/O nekoreluje s V/NegP)	ne
TAP	TAPVO ~ OVTAP	(V/O nekoreluje s V/TAP)	ne
G	VOG ~ GOV	V1 \Leftrightarrow NG, V3 \Leftrightarrow GN	ne
Rel	VORel ~ RelOV	VO \Rightarrow NRel (RelN \Rightarrow OV)	ne
A	VOA ~ AOV	(V/O nekoreluje s N/A)	ne
Dem	VODem ~ DemOV	(V/O nekoreluje s N/Dem)	ne
Num	VONum ~ NumOV	(V/O nekoreluje s N/Num)	ne
Adp	VOAdp ~ AdpOV	VO \Leftrightarrow Prep, OV \Leftrightarrow Postp	ne!
Adv*	AdvVO ~ OVAdv	VO \Leftrightarrow VAdv, OV \Leftrightarrow AdvV	ne!
Art	VOArt ~ ArtOV	VO \Leftrightarrow ArtN, OV \Leftrightarrow NArt	ne!

*Adv = {AdvM, AdpP, X}

5.4. Vennemann: Principle of Natural Serialisation

- redukce Greenbergovy tripartitní typologie (V/S/O) na bipartitní (V/O): např. SVO i VSO = VO
- pracuje se závislostní syntaxí
- hlavní princip: paralelní sled syntakticky analogických elementů, tzv. PARALELNÍ SERIALIZACE

Tzv. metakategorie

- a) OPERÁTOR: modifikující, závislý člen
- b) OPERAND: modifikovaný, řídicí člen
- kteřá kategorie je operátorem/operandem částečně závisí na teoretickém modelu: např. Aux je operand (vs. Lehmann)

OPERÁTOR	OPERAND
O	V
Adv[erbiále]	V
V	Aux
A, Dem, Art, Num, G, Rel	N
A	MComp
StComp	A
NP	Adp

Princip přirozené serializace (PNS)

- = sled operátoru a operandu je „serializován“ jedním směrem
- i. $OV \Leftrightarrow \text{operátor_operand}$
- ii. $VO \Leftrightarrow \text{operand_operátor}$
- parametr OV/VO je výchozí, ale je jedním z případů operátor vs. operand
- tj. generalizace $\text{operátor_operand} \Leftrightarrow \text{operátor_operand}$ atd.
- PNS není explanací, ale EXPLIKACÍ (= reformulací pomocí obecnějších pojmů)

FPP vs. PNS

- = kontiguita vs. paralelní serializace
- a) totožné predikce pro nominální modifikátory
- b) opačné predikce pro verbální modifikátory

FPP	$OV \Leftrightarrow VAdv, VO \Leftrightarrow AdvV$
PNS	$OV \Leftrightarrow AdvV, VO \Leftrightarrow VAdv$
- c) totožná predikce pro Aux je díky odlišnému pojetí

FPP	$OV \Leftrightarrow VAux, VO \Leftrightarrow AuxV$ (Aux = modifikátor)
PNS	$OV \Leftrightarrow VAux, VO \Leftrightarrow AuxV$ (Aux = operand)

Problém: empirická neadekvátnost

- predikce PNS nejsou obecně platné (viz Tab.)
- protipříklady zdůvodňovány tzv. syntaktickou nekonzistencí
- ekonomie jedné obecnější generalizace na úkor deskriptivní síly několika atomistických generalizací

O-OR	PREDIKCE PNS	EMPIRIE	PLATN.
V	$VO \Leftrightarrow AuxV, OV \Leftrightarrow VAux$	$VO \Leftrightarrow AuxV, OV \Leftrightarrow VAux$	<i>ano</i>
NP	$VO \Leftrightarrow Prep, OV \Leftrightarrow Postp$	$VO \Leftrightarrow Prep, OV \Leftrightarrow Postp$	<i>ano</i>
St^{Co}	$VO \Leftrightarrow ASt^{Co}, OV \Leftrightarrow St^{Co}A$	$VO \Leftrightarrow ASt^{Co}, OV \Leftrightarrow St^{Co}A$	<i>ano</i>
Adv*	$VO \Leftrightarrow VAdv, OV \Leftrightarrow AdvV$	$VO \Leftrightarrow VAdv, OV \Leftrightarrow AdvV$	<i>ano</i>
G	$VO \Leftrightarrow NG, OV \Leftrightarrow GN$	$V1 \Leftrightarrow NG, V3 \Leftrightarrow GN$	<i>ne</i>
Rel	$VO \Leftrightarrow NRel, OV \Leftrightarrow RelN$	$VO \Rightarrow NRel (RelN \Rightarrow OV)$	<i>ne</i>
A	$VO \Leftrightarrow NA, OV \Leftrightarrow AN$	(V/O nekoreluje s N/A)	<i>ne</i>
Dem	$VO \Leftrightarrow NDem, OV \Leftrightarrow DemN$	(V/O nekoreluje s N/Dem)	<i>ne</i>
Num	$VO \Leftrightarrow NNum, OV \Leftrightarrow NumN$	(V/O nekoreluje s N/Num)	<i>ne</i>
Art	$VO \Leftrightarrow NArt, OV \Leftrightarrow ArtN$	$VO \Leftrightarrow ArtN, OV \Leftrightarrow NArt$	<i>ne!</i>
A	$VO \Leftrightarrow M^{Co}A, OV \Leftrightarrow AM^{Co}$	$VO \Leftrightarrow AM^{Co}, OV \Leftrightarrow M^{Co}A$	<i>ne!</i>

*Adv = {AdvM, AdpP, X}

Příklad

- 4 parametry: VSO/SVO/SOV, AdpN/NAdp, NG/GN, NA/AN
- 24 [= 3 x 2 x 2 x 2] typů, Greenberg dokládá 16 z nich
- PNS predikuje jen 3 z nich: i. $VSO \Leftrightarrow Prep \Leftrightarrow NG \Leftrightarrow NA$, ii. $SVO \Leftrightarrow Prep \Leftrightarrow NG \Leftrightarrow NA$, iii. $SOV \Leftrightarrow Postp \Leftrightarrow GN \Leftrightarrow AN$
- 52% z Greenbergových jazyků spadá do 13 doložených, ale nepredikovaných typů!

5.5. Dryer: Branching Direction Theory

- BDT = frázové kategorie budou patternery objektu, nefrázové kategorie budou patternery slovesa

- není predikce, pokud obě kategorie nefrázové
- a) FRÁZOVÉ kategorie = větvičí se
- b) NEFRÁZOVÉ = nevětvičí se, „lexikální“

Racionale

- adpozicionální fráze (AdpP) i negativní partikule (NegP) jsou modifikátory slovesa, ale platí odlišné slovosledné generalizace
- a) OV \Leftrightarrow AdpP_V, VO \Leftrightarrow V_AdP: AdpP je frázová, V je nefrázová kateg.
- b) žádná korelace O/V a NegP/V: obě kategorie nefrázové
- VPRAVOVĚTVÍČÍ jazyky *right-branching*: VO \Leftrightarrow nF_F
- VLEVOVĚTVÍČÍ jazyky *left-branching*: OV \Leftrightarrow F_nF

- (1) $[[[ky^{ART} \text{ } cha^N -lyl^{acc}]^{NP} \text{ } saass^V -ta^{pret}]^{VP}]$ „koupil/a auto“
 (2) $[[[Kih^N -yi^{gen}]^{GP} \text{ } hakkyo^N]^{NP}]$ „Kihova škola“
 (3) $[[[cam^V -lyl^{acc} \text{ } ca^V -nyn^{rel}]^{REL} \text{ } ai^N]^{NP}]$ „dítě, které spí“

- EXPLANACE: produkce a recepce snazší při konzistentním větvení jedním směrem, menší zátěž na krátkodobou paměť

- (4) $[televize \text{ } [na \text{ } [stole \text{ } [v \text{ } [obejváku]]]]]$ vpravovětvičí
 (5) $[[[[[obejváku] \text{ } v] \text{ } stole] \text{ } na] \text{ } televize]$ vlevovětvičí
 (6) $[[na \text{ } [v \text{ } [obejváku]]] \text{ } stole] \text{ } televize]$ nekonzistentní

Problém rekurzivnosti

- A je frázová kategorie: AP = a) A+AdpP/NP, b) A+Intens
- a) A+AdpP/NP je patternerem objektu
- b) přes predikce BDT (OV \Leftrightarrow AN, VO \Leftrightarrow NA), není prosté A n. A+Intens patternerem objektu

- řešení: A+Intens je sice frázová kategorie, ale nikoli PLNĚ REKURZIVNÍ, tj. syntaktickou strukturu Intens nelze dále rozvíjet
- požadavek plné rekurzivnosti pro patterneru objektu

- (7) $[student^N \text{ } [natěšený^A \text{ } [na^{Adp} \text{ } [typologii]^{NP}]^{AdpP}]^{AP}]^{NP}$
 (8) $[[[přiliš^{Intens} \text{ } pilný^A]^{AP} \text{ } student^N]^{NP}]$

Další problémy

- další neplatné predikce BDT vedou k její dalším reformulacím
- postupně se komplikuje teoretickými problémy složkové syntaxe (např. zavedením pojmu ZÁSADNÍ složka, práce s „bar“ kategoriemi apod.)

Úkol V.

- <http://wings.buffalo.edu/soc-sci/linguistics/people/faculty/dryer/dryer/jacobs.pdf>
- přečtěte si (3MB!)

Základní literatura

- Dryer, Matthew S. 1996. Word order typology. In: J. Jakobs (ed.) *Handbook of syntax*, Vol. 2. Berlin: Mouton de Gruyter. 1050-1065.
 Greenberg, Joseph H. 1963. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. In: Greenberg, Joseph H. (ed.) *Universals of language*. 73-113. Cambridge, Mass: MIT Press.
 Hawkins, John A. 1983. *Word order universals*. New York: Academic Press.
 Hawkins, John A. 1990. A parsing theory of word order universals. *Linguistic Inquiry* 21, 223-261.
 Lehmann, Winfred P. 1973. A structural principle of language and its implication. *Language* 49, 47-66.
 Tomlin, Russell S. 1986. *Basic word order: Functional principles*. London: Croom Helm.
 Vennemann, Theo. 1974. Theoretical word order studies: Results and problems. *Papier zur Linguistik* 7, 5-25.